

Заняття №2.

Тарас Шевченко. Викуп поета з неволі, причини його покарання царем, арешт, перебування в казематі

*Шевченко цілком заслуговує на почесні, якими оточується.
Він був більше, ніж українець — він був державним мужем
і громадянином світу.*

*Він був більше, ніж поет — він був хоробрим войовником
за права і волю людей.*

Ліндон Джонсон, президент США

Окрилюймося!

Тарас Шевченко належить до тих непересічних особистостей, які увійшли до світового пантеону мистецтва. Саме такими були Гюго й Вольтер, Вітмен і Райніс.

Тарас Григорович Шевченко подивився очима селянина-кріпака на Україну, на Російську імперію. І цей погляд був шокуючим і справедливим. Уперше панівним класам розказали всю правду: вони кайданами висять на руках країни, гальмують її розвиток, вони є її головним нещастям.

«Мені аж страшно, як згадаю...»

Тарас Григорович народився в селі Моринцях Звенигородського повіту Київської губернії (тепер Черкаська область) 9 березня 1814 року в родині кріпаків Григорія й Катерини Шевченків.

Хата Григорія й Катерини Шевченків. Малюнок
Т.Шевченка

пророчим виявився й батьків заповіт: *«Синові моєму Тарасові зі спадщини після мене нічого не треба. Він не буде людиною абиякою, з його вийде або щось дуже добре, або велике ледаще; для його спадщина по мені нічого не значитиме...»*.

У 1829 році Тарас став козачком-служником у пана Енгельгардта, який згодом переїхав з ним до Петербурга. У 1832 році пан віддав Тараса в навчання до живописних справ цехового майстра Ширяєва.

«...велике щастя - бути вольним чоловіком...»

Нову сторінку в житті майбутнього Кобзаря розгорне Іван Сошенко, художник, земляк Тараса. Він першим зацікавився малюнками обдарованого юнака, і з його легкої руки почав вибудовуватись той ланцюжок знайомств і контактів, який згодом привів-таки Шевченка до визволення. Зі звільненням Тараса Шевченка з рабства пов'язані імена багатьох людей, які вписані золотими літерами в історію світового мистецтва: Івана Сошенка (художник), Василя Григоровича (професор ради Академії мистецтв), Євгена Гребінки (письменник), Олексія Венеціанова (блискучий художник, професор Академії мистецтв), Василя Жуковського (видатний російський поет), Карла Брюллова (художник, професор Академії Мистецтв). *«В.І. Григорович просив за нього В.А. Жуковського, а В.А. Жуковський, попередньо дізнавшись про ціну від поміщика, просив К.П. Брюллова написати його, Жуковського, портрет...з метою...розіграти його в лотерею...Великий Брюллов охоче погодився. І ось портрет написано... В.А.*

Портрет В.Жуковського

Жуковський за допомогою графа Вільєгорського влаштував лотерею, за допомогою якої було зібрано 2500 карбованців асигнаціями», — писав сам поет в «Автобіографії». Такою ціною була викуплена свобода Шевченка 22 квітня 1838 року. З того часу талановитий художник відвідує класи Петербурзької академії мистецтв і незабаром стає одним з улюблених учнів великого Карла Брюллова

У листі до брата Микити 25-річний Шевченко писав; «...Живу, учусь, нікому не кланяюсь і нікого не боюсь... — велике щастя бути вільним чоловіком, робиш, що хочеш, ніхто тебе не спинить».

Відпускна, видана поміщиком Енгельгардтом Тарасові Шевченкові у зв'язку із звільненням його з кріпацтва, 22 квітня 1838 року.

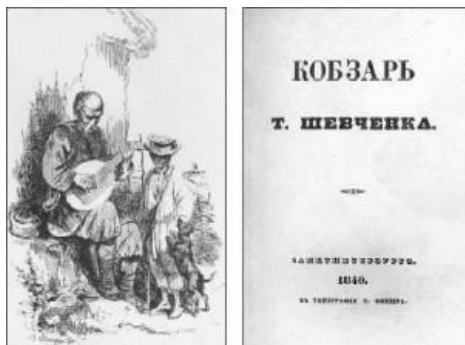
«Збулося..»

Уже через два роки після викупу з кріпацтва в найвищих колах Петербурга 26-літнього Шевченка знали як талановитого художника й письменника. Серед його нових знайомих — письменники, художники, музиканти, співаки, актори, журналісти, військові, чиновники високих рангів.

Перший автопортрет Т.Шевченка 1840-1841

У 1840 року сталася подія, що не лише близьким друзям, але й усьому світові засвідчила: народився Поет. Його голос змусив бодай на мить завмерти пихатий, зманіжений і розбещений Петербург. Перша книжечка під назвою «Кобзар» була невелика за обсягом. До неї увійшло лише вісім творів: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», поема «Катерина», «Тополя», «Думка», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч». Але внутрішня сила, що нуртувала в кожному рядку, не давала спокою бентежила, хвилювала.

Перше видання творів письменника вийшло 26 квітня 1840 року.

Книгу було надруковано накладом 1000 примірників (115 сторінок на цигарковому папері). На звороті першого аркуша книги був офорт за малюнком Василя Штернберга "Кобзар із поводирем". Книжка розійшлася швидко, а виторг Петра Мартоса склав 400 рублів сріблом.

Роки навчання в Академії мистецтв минули швидко. За свої мистецькі праці Шевченко здобув три срібні медалі. А також став «пансіонером» (стипендіатом) Товариства заохочування художників.

За картину «Циганка, яка ворожить українській дівчині» Рада Академії мистецтв нагородила Шевченка срібною медаллю другого ступеня. Це була третя нагорода.

Навчання закінчено. 1845 року Т. Шевченко отримує атестат на звання некласного художника й їде до Києва на роботу в археологічній комісії.

«Мне кажется, будь родина моя самая бедная, ничтожная на земле - и тогда б она мне казалась краше Швейцарии и всех Италій... Я, как член ее великого семейства, служу ей ежели не на существенную пользу, то, по крайней мере, на славу имени Украины. Обладая в малой мере искусством живописи, предпринял я издание, названное мною «Живописная Украина» (3 листа Т. Шевченка до П. Гессе від 1 жовтня 1844року).

Т.Шевченко. «Мальовнича Україна. У Києві»

«Видубицький монастир»

Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство

Українська кріпосницька дійсність вражає Шевченка, перелаштовує з романтичного ладу на реалістичний, змушує шукати шляхів до покращення становища пригнобленого народу, кріпаків, серед яких були і його рідні. Так поет стає учасником таємного Кирило-Мефодієвського товариства, що стало першою нелегальною українською політичною організацією, названою іменами відомих слов'янських просвітителів Кирила і Мефодія. Знаком братства став перстень із написом на внутрішньому боці «В ім'я св.Кирила і Мефодія, січень 1846». У виборі заступників виявлялася християнська спрямованість товариства.

До складу братства увійшло 12 українських інтелігентів (за даними слідства). Ініціаторами створення братства були вчитель Василь Білозерський, колезький секретар Микола Гулак, історик Микола

Костомаров, письменник Пантелеймон Куліш. Тобто на арену політичної боротьби вийшла українська інтелігенція. Зв'язки з братством підтримували 100 осіб з Польщі, Білорусії, Росії та України.

Протягом 14 місяців братчики кілька разів збиралися на тривалі філософські й політичні дискусії, результатом яких став ряд положень програми товариства.

Програмні положення братства були викладені в «Книзі буття українського народу або Закон Божий» та «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія» (основним автором документів був Микола Костомаров).

Микола Костомаров

В основу програмних документів братства було покладено:

- ідеї українського національного відродження; ідеї об'єднання слов'ян на основі їхньої етнічної, культурної та мовної спільноти;
- на думку братчиків, Україна повинна очолити демократичну конфедерацію слов'янських народів;
- необхідно знищити царизм і скасувати кріпосне право. Ідеалом для більшості кирило-мефодіївців була соціальна рівність.

Цитати з «Книги буття українського народу»

- ✚ *«І встане Україна зі своєї могили, і знову озветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і повстане слов'янина, і не буде царя, ні царевича...ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії...»*
- ✚ *«Суспільство буде старатися про викоренення рабства, будь-якого приниження нижчих класів...»*
- ✚ *«Освіченість та чиста моральність є умовою участі в управлінні...»*

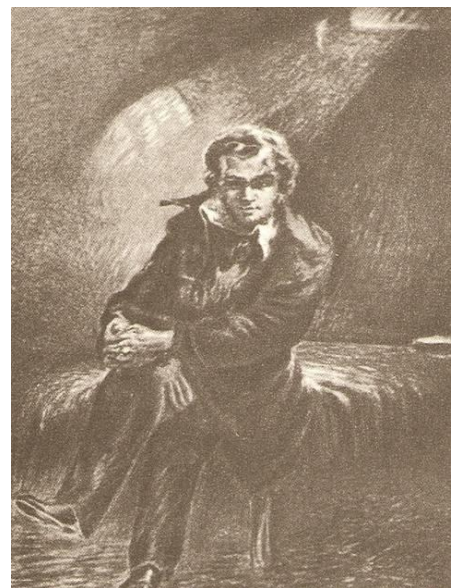
У цій же книзі гостро затавровано Петра I та Катерину II, названо їх катами за те, що вони позбавили Україну волі.

Між членами товариства не було однастайності щодо шляхів досягнення поставленої мети. Частина братчиків на чолі з Костомаровим бачила його розв'язання лише шляхом мирних реформ, інші, до яких належав і Тарас Шевченко, розуміли, що так Україна ніколи не вирветься з пазурів Російської імперії.

У своїх творах Кобзар проголошував необхідність поєднання боротьби за національне та соціальне визволення українського народу. *«Шевченко набув слави знаменитого малоросійського поета, тому з його улюбленими віршами могла укорінятися думка про гетьманищину, про можливість існування України як окремої держави».* (Висновки, що зробила царська охранка у процесі розслідування діяльності Києво-Мефодієвського братства).

У казематі

У березні 1847 р. за доносом провокатора О.Петрова діяльність братства була викрита, а його члени заарештовані, серед них і Шевченко. При обшукові у нього знаходять рукопис сатиричної поеми «Сон», у якій поет в гострій критичній формі відгукується про самого царя та його чиновників, змальовує страшні картини підневільного життя українсько селянства та народів царської Росії.

*С.Беседін. Шевченко в казематі
III відділу*

Слідством керував сам цар Микола I, якого поет часто з презирством і докором згадував у своїх творах. Самодержець зрозумів, що Шевченко більшої шкоди може завдати своїми творами, ніж усі кирило-мефодіївці своїми зборами. Жандарми дивувалися з гідної і незалежної поведінки Тараса Шевченка, який ї в похмурому казематі тримався достойно й невимушено, більше того (й ви про це знаєте) - писав вірші!

Цикл поезій «В казематі», що народився протягом кількох місяців, став перлиною не лише у творчості самого поета, це надбання духовної культури народу! До циклу належать такі постичні шедеври, як «Ой три шляхи широкії...», «Мені однаково...», «Садок вишневий коло хати...»

Після закінчення слідства поет «за сочинение возмутительных и в высшей степени дерзких стихотворений» засланий до Оренбурзького окремого

корпусу рядовим солдатом на 10 років без права писати й малювати.

Казахські степи

Рядовий №191

На далекому засланні Шевченко запише в щоденнику: *«Если бы я был изверг, кровопийца, то и тогда для меня удачнее казни нельзя было придумать, как сослать меня в отдельный Оренбургский округ солдатом. Вот где причина моих невыразимых страданий. И ко всему этому мне ещё запрещено рисовать. Отнято благороднейшую часть моего бедного существования».*

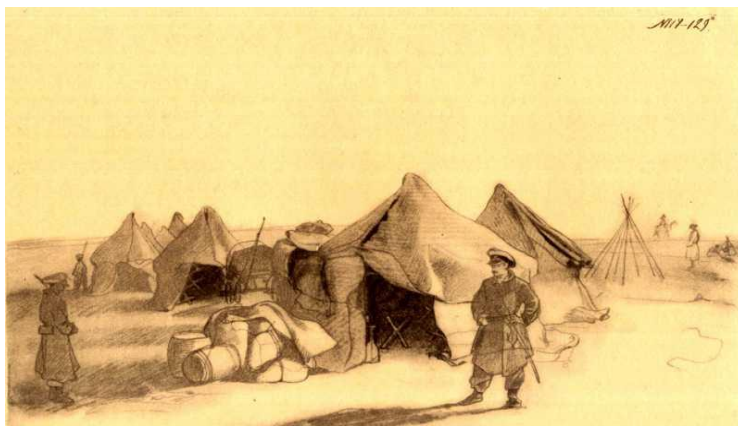
Окрім того, солдатчина для поета була гірше від тюрми, бо ненависний дух солдафонства чавунною печаттю лягав на живу душу.

1848 року поета взяли художником у наукову експедицію під керівництвом гуманної людини О. Бутакова для вивчення й опису Аральського моря.

1850 р. Шевченка переведено до Новопетровського укріплення на півострові Мангишлак. Тут, за розрахунком царських прислужників, поет повинен був загинути, якщо не від хвороб, то від нудьги та безнадії. На муштру Шевченко мусив ходити навіть хворим, а хворів він безперервно два роки – на цингу та золотуху. Усе це витримав Т. Шевченко, говорячи: *«Караюсь, мучуся, але не каюсь!»*.

Т.Г.Шевченко. Форт Кара-Бутак.

Т.Г.Шевченко. Експедиційний табір у степу.

Попри тяжкі обставини, для Тараса Шевченка то були часи активної мистецької та літературної творчості. У цей час поетом було написано близько 50 творів.

Останні роки життя

На початку 1850 року друзі поета отримали царський дозвіл на його звільнення. Шевченку дозволили повернутися в Україну. Але за революційну агітацію серед селян його знову заарештували й звеліли виїхати до Петербурга.

Десятирічне заслання вимучило Шевченка фізично, але не зломило його морально. Після повернення поета на волю починається останній етап його творчості. Змужнілий і загартований поет, у вірші «Подражаніє 11 псалму», афористично проголошує гасло всієї своєї творчості:

... Возвеличу

Малих отих рабів німих!

Я на сторожі коло їх

Поставлю слово.

Шевченко й далі підпорядковував ідейне спрямування своєї політичної і особистої лірики меті пробудження національної й соціальної свідомості народних мас України.

Як художник, після заслання найбільшу увагу приділяв гравіруванню. 4 вересня 1860 р. Рада Академії мистецтв надала Шевченкові звання академіка-гравера.

Цього ж року виходить нове видання «Кобзаря».

10 березня 1861 року Тарас Григорович Шевченко помер. Того ж року відбулося перепоховання поета в Україні на Чернечій горі поблизу Канева.

Гравюра Шевченка до твору Квітки-Основ'яненка